

УДК 502.33:630

*В. А. Голян,
д. е. н., професор кафедри економіки та підприємництва,
Луцький національний технічний університет
С. М. Демидюк,
аспірант кафедри економіки та підприємництва,
Луцький національний технічний університет*

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЛІСОВОМУ СЕКТОРІ

У статті обґрунтовується доцільність поширення в системі економічних відносин інститутів державно-приватного партнерства. Визначено суть, основні цілі, етапи створення та структуру лісового кластера як найбільш оптимальної форми державно-приватного партнерства в лісовому секторі національного господарства.

Expedience of distribution in the system of economic relations of institutes of state private partnership is grounded in the article. Certainly essence, primary purposes, stages of creation and structure of forest cluster, as the most optimum form of state private partnership in the forest sector of national economy.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, лісовий кластер, деревообробні підприємства, відходи деревини.

Key words: state-private partnership, forest cluster, woodworking enterprises, wastes of wood.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Лісовий сектор є доволі багатофункціональною та диверсифікованою сферою виробничо-господарської діяльності, що дуже часто призводить до конфлікту інтересів між його основними ланками. Більше того, лісові ресурси, які становлять сировинну базу цього сектора, перебувають у державній власності, а це встановлює додаткові обмеження для реалізації приватної підприємницької ініціативи. Факторами послаблення конкурентних переваг лісового сектора є також високий рівень зносу основних виробничих фондів лісогосподарських підприємств, значна частка необробленої деревини в структурі вітчизняного експорту, повільне впровадження інноваційних процесів у лісогосподарську діяльність, неврегульованість економічних відносин на регіональних ринках лісопродукції.

За таких умов необхідною є інституціоналізація таких форм підприємницької діяльності, які, з однієї сторони, сприятимуть нарощенню лісоресурсного потенціалу окремих територій, а з іншої — підвищуватимуть рівень комплексності переробки деревини. Такою формою виступає державно-приватне партнерство (ДПП), яке зберігає власність держави на лісові ресурси і землі лісового фонду, а також важливі об'єкти лісоохоронної та лісовідновлювальної інфраструктури, але при цьому створює сприятливі інституціональні та фінансово-кредитні передумови для залучення приватних вітчизняних та закордонних інвестицій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Обґрунтування необхідності поширення в лісовому секторі інститутів ДПП вже давно

здійснюється в працях відомих російських вчених, таких як М. Соколов, В. Шихальов, А. Корнієнко, Д. Сорокін, В. Тріпак та інших [3; 8—11].

В Україні ця ідея ще не набула значного поширення через об'єктивні обмеження у виборі механізмів інституціонального забезпечення впровадження організаційно-правових форм підприємництва у лісовому секторі. Об'єктивні обмеження полягають у незначній лісистості території, як правило, природоохоронній спрямованості українських лісів, тотальному погіршенні в окремих регіонах породно-вікової структури лісового фонду. Найбільш системно до проблем інституціонального забезпечення впровадження ДПП у лісовий сектор підійшли Є. Мішенін та Г. Мішеніна [4—7].

Г. Мішеніна розглядає ДПП як систему організаційно-економічних та правових форм, методів та інструментів інноваційного характеру щодо узгодження еколого-економічних та соціальних інтересів суспільства, територіальних громад, державних структур та суб'єктів підприємництва щодо забезпечення сталого лісокористування та екосистемного управління лісовим господарством шляхом збалансованого розподілу сфер управління, контролю, ризиків та результатів між партнерами підприємницького лісогосподарювання на довгостроковій основі.

Вона вказує на широкий спектр можливих механізмів ДПП в лісоресурсній сфері стосовно їх реалізації в системі лісоекологічних відносин: оренда з переходом права власності, безстрокова оренда, лізинг, депозитарно-компенсаційна система лісокористування та лісовідновлення, створення інтегрованих підприємницьких структур (кластерів) із залученням державних структур, концесія, створення-володіння-управління-передача, відділення активів, контракт на управління [5].

Тому на порядок денний виходить завдання теоретико-методологічного обґрунтування найбільш прийнятних для поширення в лісовий сектор форм ДПП, які сприятимуть покращенню інвестиційного забезпечення оновлення матеріально-технічної бази лісового господарства та деревообробного виробництва.

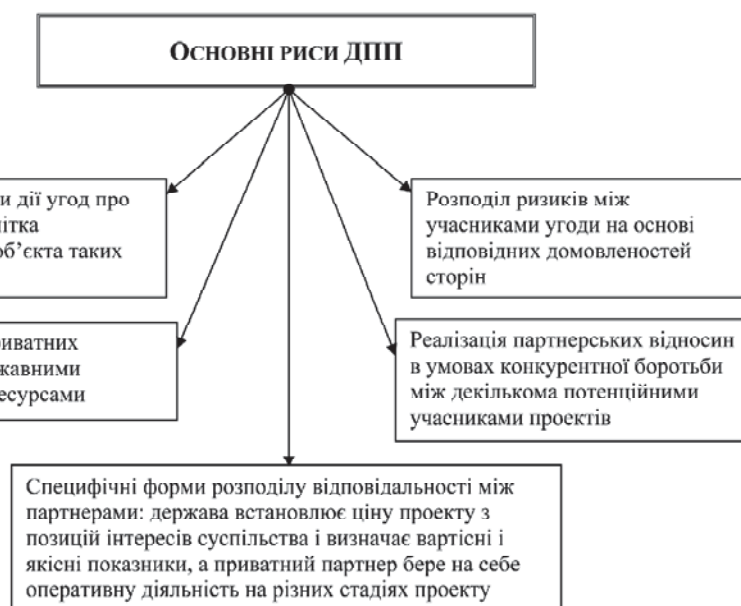

Рис. 1. Основні риси ДПП

НЕВИРІШЕНА РАНІШЕ ЧАСТИНА ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Декларації про реформування лісового сектора національного господарства до цих пір так і не отримали формального та неформального інституціонального підґрунтя, що, з огляду на стратегічну важливість лісоресурсного потенціалу для розвитку матеріального виробництва і створення сприятливих умов життєдіяльності населення, унеможливорює модернізацію окремих регіональних лісогосподарських комплексів, які мають для цього сприятливі природно-ресурсні та виробничо-технічні передумови. Окремі пропозиції щодо впровадження інститутів ДПП у лісовий сектор не отримали достатнього науково-методичного забезпечення, що гальмує можливість їх реалізації в найближчій перспективі. ДПП — це синтетична форма підприємництва, яка має конкретні різновиди (кластери, асоціації, холдинги, тощо), які і потребують обґрунтування на можливість їх поширення в окремі ланки лісового сектора.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

З огляду на сказане вище метою даної публікації є визначення сутності, найбільш характерних рис та переваг ДПП як особливої форми партнерства держави й підприємницьких структур, обґрунтування доцільності впровадження окремих його різновидів у лісовий сектор найбільш депресивних територій, визначення етапів створення, переваг та структури лісових кластерів.

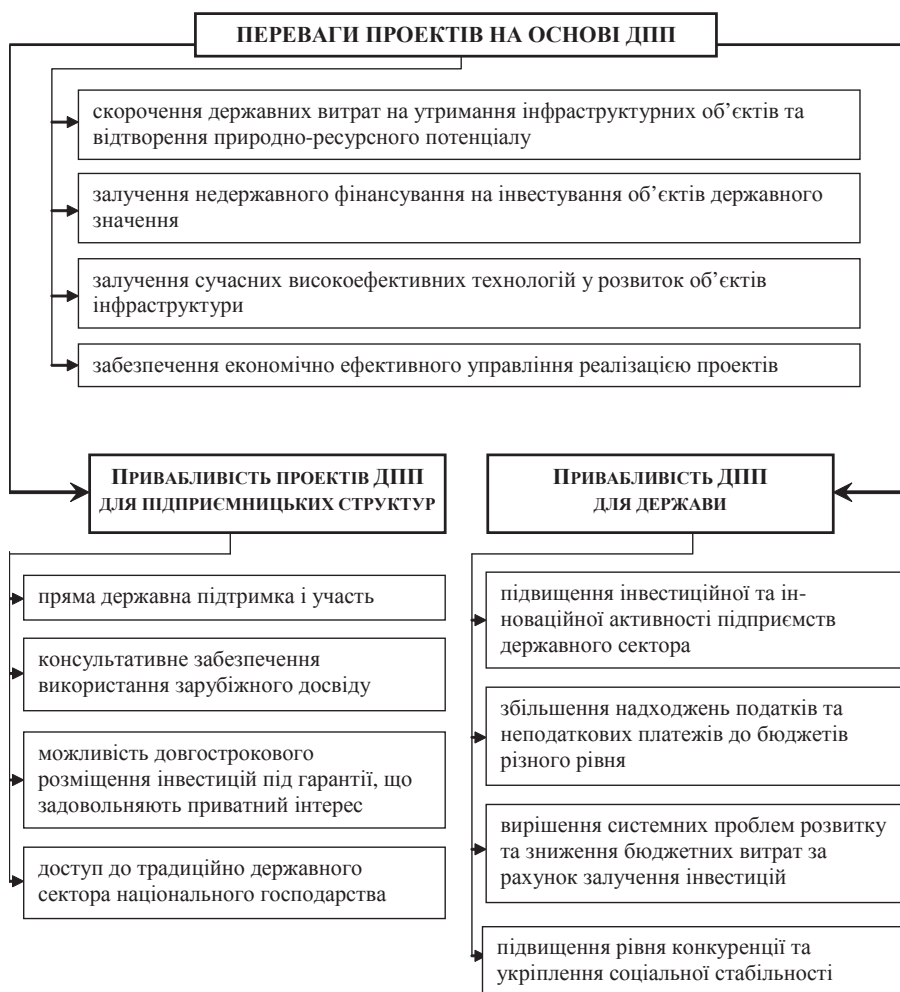

Рис. 2. Переваги проєктів на основі ДПП

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

ДПП є надзвичайно поширеною формою підприємництва, за допомогою якої реалізуються інфраструктурні проєкти та відбувається освоєння і видобуток цінних природних ресурсів, в першу чергу мінерально-сировинних. Дана форма підприємницької діяльності є дієвим засобом інституціональної трансформації окремих сегментів національного господарства перехідних суспільств, оскільки виступає альтернативою радикальним ринковим перетворенням (тотальна приватизація державної власності, швидка децентралізація системи управління соціально-економічними процесами, передача іноземним інвесторам важливих господарських об'єктів), що послаблює соціальні антагонізми, які супроводжують зміну суспільно-економічних формацій [1; 2].

Основні риси ДПП, які представлені на рис. 1, засвідчують прийнятність цієї форми підприємництва для вітчизняних реалій, оскільки вона позбавлена синдрому короткочасності функціонування, дозволяє послабити ризики для представників бізнесу при реалізації капітало-

містких інвестиційних проєктів, забезпечує приплив приватного капіталу в традиційно державні сфери діяльності, усуває прояви недобросовісних домовленостей між зацікавленими сторонами при реалізації інфраструктурних проєктів, особливо на муніципальному рівні.

ДПП дасть можливість вирішити ряд проблем, які є актуальними для міських і сільських поселень доволі тривалий період — утримання інфраструктурних об'єктів та відтворення природно-ресурсного потенціалу (при цьому зберігається право власності на вказані вище активи чи то за державою, чи то за муніципальним утворенням). Поєднання адмінресурсу та приватної ініціативи підприємницьких структур створить передумови для залучення інвестиційних ресурсів та передових високоефективних технологій. Більше того, проєкти ДПП

є привабливими як для держави, так і для підприємницьких структур, оскільки державні гарантії зменшують підприємницький ризик, а додаткові недержавні інвестиції сприяють розбудові інфраструктури поселень та примножують потенціал середовища проживання (рис. 2).

Ще вищий синергетичний ефект очікується при впровадженні інститутів ДПП у лісовий сектор, де необхідною умовою ефективного розвитку є збереження і примноження лісоресурсного потенціалу, а достатньою — реалізація масштабних проєктів щодо модернізації техніко-технологічної бази лісозаготівельного та деревообробного виробництва, а також впровадження додаткових потужностей поглибленої переробки деревини.

Найбільш прийнятною формою ДПП у лісовому секторі є лісовий кластер — нестатутне та добровільне об'єднання органів місцевої влади, регіональних підрозділів Держкомлісу України, лісогосподарських підприємств та фінансово-кредитних установ з метою реалізації важливих для регіону і лісового сектора проєктів (підвищення конкурентоспромож-

ності продукції лісогосподарських підприємств, інституціональна та системна структуризація регіональних ринків лісопродукції, зміцнення позицій малих лісогосподарських підприємств).

Лісові кластери є тією формою лісогосподарського підприємництва, яка дозволить реформувати систему економічних відносин у лісовому секторі і при цьому не порушити фундаментальні принципи лісокористування, які викладені у Лісовому кодексі України. Цьому будуть сприяти паритетні відносини між підрозділами Мінприроди, Мінагрополітики, Держкомолісу, органами місцевого самоврядування, підприємницькими структурами та фінансово-кредитними установами. Саме на базі даної тези й сформульовані цілі створення лісових кластерів (рис. 3).

Кластери мають у своїй основі певну стійку систему розповсюдження нових знань, технологій і продукції — так звану технологічну мережу. Вони спираються на сумісну наукову базу. Підприємства кластера мають додаткові конкурентні переваги за рахунок можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, мінімізувати витрати на впровадження інновацій. Важливою особливістю кластерів є наявність в їх структурі гнучких підприємницьких структур малого бізнесу, що дозволяють формувати так звані інноваційні "точки зростання" [9].

Визначення місцеположення усередині кластера може забезпечити привілейований або дешевший доступ до таких чинників виробництва, як сировина, машинне устаткування, послуги бізнесу, персонал. Таким чином, кластер є просторовою організаційною формою, яка за своєю внутрішньою суттю може бути ефективнішою відносно ресурсів — у разі наявності конкурентоздатних місцевих постачальників.

Отримання факторів виробництва від учасників кластера може приводити до нижчої вартості операцій, ніж у разі використання віддалених джерел постачання. Доступність місце-

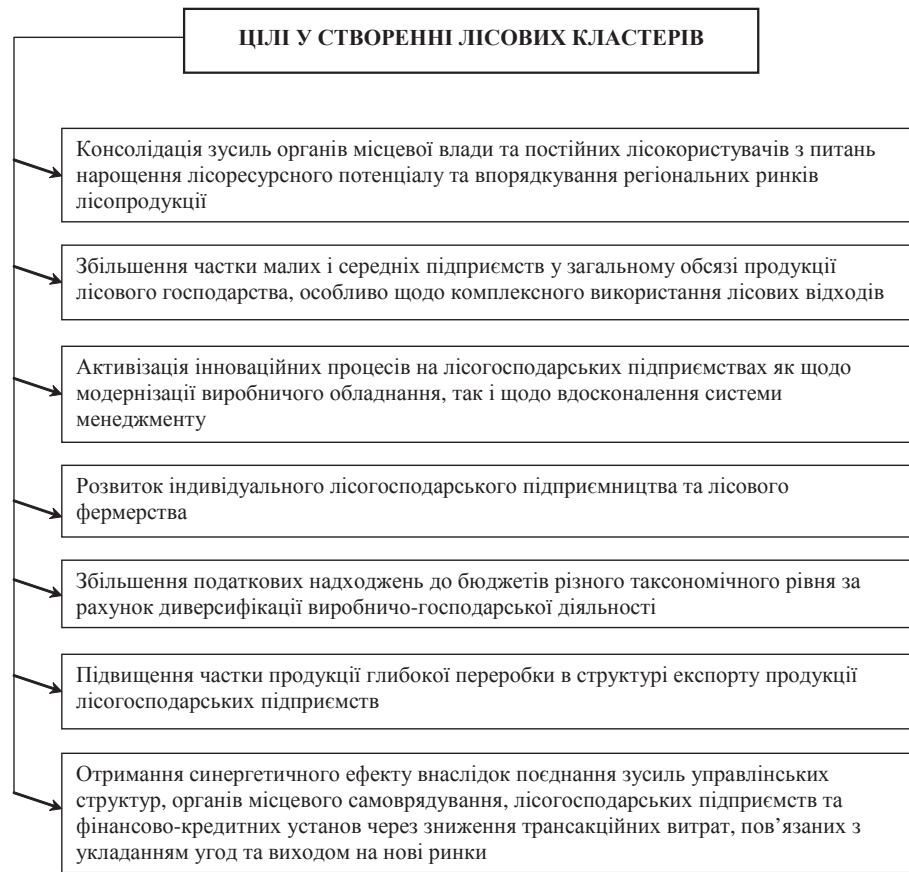

Рис. 3. Цілі створення лісових кластерів

вих ресурсів мінімізує необхідність у матеріально-виробничих запасах і позбавляє від необхідності витрат на імпорт, а також пов'язаних з цим затраток.

Постачання ресурсів усередині кластера полегшує комунікацію, знижує витрати на адаптацію і сприяє загальному забезпеченню допоміжного або підтримуючого обслуговування, такого як установка, наладка, навчання користувачів, усунення неполадок і своєчасний ремонт. При рівності інших параметрів доступ до місцевих ресурсів завжди переважає над забезпеченням доступу до дистанційно віддалених ресурсів, особливо у разі інноваційних або специфічних факторів виробництва, що включають як невід'ємну складову технологію, інформацію або обслуговування [9].

Створення лісового кластера не має бути разовим актом, а має включати ряд послідовних етапів, щоб уникнути інституціональних розривів при встановленні партнерських відносин між потенційними учасниками (рис. 4).

У першу чергу, варто оцінити умови формування кластера (рівень розвитку лісогосподарської інфраструктури, стан техніко-технологічної бази лісозаготівельного господарства та деревообробного виробництва, лісистість

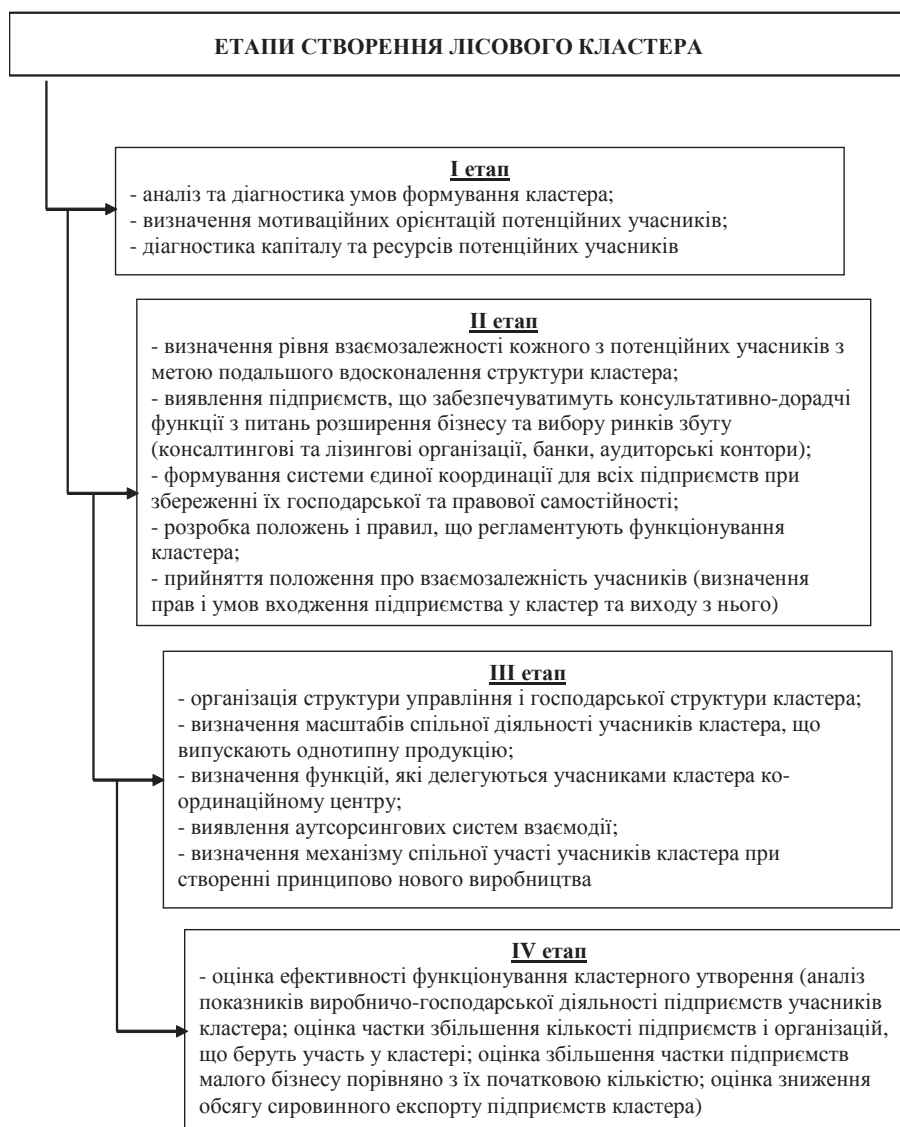

Рис. 4. Етапи створення лісового кластера

Рис. 5. Переваги кластерної організації лісогосподарської діяльності

території, розподіл земель лісового фонду між постійними лісокористувачами, які підпорядковані різним відомствам).

Необхідно відслідковувати мотиваційні орієнтації потенційних учасників, щоб не порушити баланс інтересів і упередити негативний вплив на лісовий фонд, а також обмежити монополізацію регіональних ринків деревини. По-друге, варто визначити рівень взаємозалежності учасників кластера, щоб не допустити узурпації системи управління одним з них, а також — поглинання потужними лісогосподарськими підприємствами малих підприємств. Враховуючи те, що при створенні кластера виникатимуть транзакційні витрати, доцільно формувати інституціональну підсистему, яка буде відповідати за просування продукції на ринки та встановлення зв'язків з контрагентами.

Мається на увазі створення консалтингових організацій та інших дорадчих служб. Слід виходити з того, що кластер — це добровільне нестатутне об'єднання і формування координаційного центру не має обмежувати господарську та правову самостійність учасників. Це є необхідною умовою. І вона має бути відображена в положеннях, які регламентують функціонування кластера. Принциповим моментом є ідентифікація тих видів діяльності, які виконуються спільно учасниками кластера, а які — відокремлено, а також чітка специфікація функцій, які делегують учасники цього об'єднання координацій-

ному центру. Варто також визначити умови участі кожного з учасників при створенні принципово нового виробництва (суб'єкт інвестиційного забезпечення, виконавець підрядних робіт, підприємство, що здійснює пуско-налагоджувальні роботи).

Детермінуючим чинником лісогосподарської кластеризації має бути наступне припущення: кластер — це не статична інваріантна цілісність, а динамічна єдність зацікавлених сторін, яка періодично потребує інституціональної трансформації та перегляду продуктової стратегії. Погіршення результатів функціонування кластерного утворення, що виявляється на основі періодичної оцінки ефективності діяльності даного об'єднання, якраз і має виступати передумовою для його інституціональної трансформації.

Саме лісовий кластер має ряд переваг над іншими формами ДПП, які можуть бути інституціоналізовані в лісовому секторі (рис. 5). Нестатутний та добровільний характер об'єднання оптимізує склад учасників, встановлює в стосунках між ними атмосферу довіри та партнерства, що дає можливість підтримувати обмін інформацією, спрощувати доступ до технологій, які є передовими як на вітчизняному, так і на світовому ринках.

У межах кластера в разі несприятливої кон'юнктури на ринках деревини його учасники можуть надавати один одному преференції, щоб отримати конкурентні переваги над іншими суб'єктами лісових відносин. Кластер дозволяє завдяки консолідації зусиль місцевої влади, лісогосподарських підприємств та фінансово-кредитних установ підвищувати інвестиційну привабливість лісогосподарських проєктів, що дасть можливість нарощувати рівень капіталізації лісових та лісогосподарських активів і в кінцевому підсумку забезпечувати високий

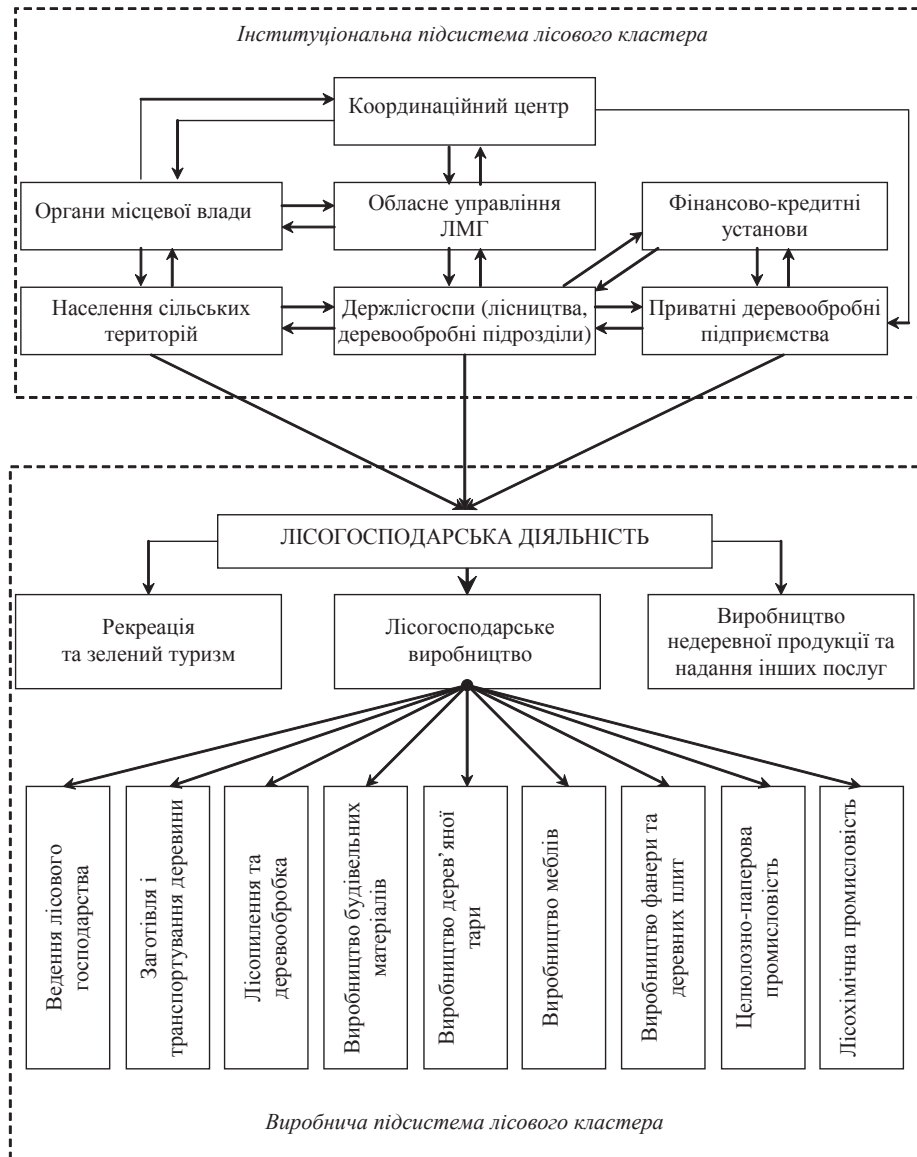

Рис. 6. Структура лісового кластера

рівень конкурентоспроможності лісового сектора. Більше того, інституціональна підсистема лісового кластера є доволі гнучкою і надзвичайно адаптованою до умонтування нових елементів, що дозволяє вводити в його склад освітні системи, які перманентно будуть вирішувати проблему кадрового забезпечення окремих видів лісогосподарської діяльності.

У межах лісового кластера кожен його учасник здатний відстоювати власні цілі, виходячи з яких він вступив у дане об'єднання. Органи місцевого самоврядування максимальною мірою будуть сприяти наданню державним лісогосподарським підприємствам малопродуктивних сільськогосподарських угідь для їх подальшого заліснення, проводитимуть тендери на реалізацію муніципального замовлення щодо заготівлі паливних дров для найменш захищених верств населення, надавати-

муть гарантії підприємницьким структурам щодо відшкодування частини відсотків за отримані кредитні ресурси, які освоюються для розбудови інфраструктури сільських поселень (рис. 6).

Державні лісогосподарські підприємства отримують можливість з меншими затратами часу та адміністративного ресурсу отримувати додаткові території для розширення лісового фонду. Стануть більш спрощеними механізми реєстрації малих форм лісогосподарського підприємництва та підвищиться ймовірність випуску екологічних облигацій місцевої позики. Фінансово-кредитна установа матиме значний потенціал для нарощення величини кредитних операцій, оскільки в заліснених адміністративних районах лісовий сектор є базовою ланкою всього господарського комплексу і попит на кредитні ресурси підприємствами цієї галузі є значним.

Передувати інституціоналізації окремих форм ДПП має реалізація заходів з вдосконалення організаційно-економічного механізму активізації лісогосподарського підприємництва:

1) визнати і законодавчо затвердити на державному і регіональному рівні діяльність, пов'язану з процесом виконання лісогосподарських робіт, як окремих вид підприємницької діяльності з оплатою результатів такої діяльності за цінами, що встановлюються відповідно до чинних норм і розцінок;

2) визнати право орендаря виконувати лісогосподарські роботи за допомогою залучення спеціалізованих фірм;

3) на регіональному рівні з метою координації і полегшення пошуку потенційних партнерів створити умови для формування ринку лісогосподарських послуг;

4) розробити економічні важелі регулювання функціонування лісового сектора з урахуванням інституціональних перетворень у національному господарстві [9].

Формування інституціонального середовища впровадження окремих форм ДПП має відбуватися в міру зміцнення інститутів громадянського суспільства в системі економічних відносин. Це дасть можливість уникнути інституціональних розривів між пріоритетами державної лісової політики та домінантами лісогосподарського підприємництва.

ВИСНОВКИ

Лісовий сектор потребує впровадження таких організаційно-правових форм підприємництва, які дадуть можливість повноцінно вли-

ватися в цю сферу економічних відносин приватному підприємницькому капіталу і при цьому зберігати право власності держави на лісові блага та стратегічно важливі об'єкти лісоохоронної інфраструктури. Такою організаційною формою підприємництва є ДПП, а серед його різновидів найбільш адаптованими до умов лісового сектора виступають кластерні утворення.

Кластерна організація лісогосподарської діяльності має явні переваги над іншими формами ДПП, які полягають у добровільності входження учасників до складу кластера, консолідації зусиль безпосередніх лісокористувачів, органів місцевої влади та фінансово-кредитних установ, можливості періодичної ротації учасників та перегляду умов взаємодії між ними. Важливим моментом інституціоналізації лісових кластерів є активна роль в їх функціонуванні органів влади сільських територій, де сконцентрована переважна більшість складових лісоресурсного потенціалу.

Система управління та виробнича структура кластера мають значний потенціал для підвищення дієвості бюджетонаповнювальної функції залучення у господарський оборот лісових ресурсів місцевого значення і тим самим нарощення фінансового потенціалу соціально-економічного піднесення сільських територій.

Література:

1. Голян В.А. Государственно-частное партнерство как эффективная форма предпринимательства в сфере природопользования / В.А. Голян, С.М. Демидюк // Актуальные проблемы экономики, социологии и права в современных условиях. 5-я Международная научно-практическая конференция, г. Пятигорск, 05-06 марта 2010 г. / Международная академия финансовых технологий; отв. за вып. А.Е.Медовый. — Пятигорск: Издательство МАФТ, 2010. — С. 136—141.

2. Голян В.А. Державно-приватне партнерство в інституціональній архітектоніці водокористування: світовий досвід та вітчизняні реалії / В.А. Голян // Агросвіт. — 2009. — №5. — С. 8—15.

3. Корниенко А.М. Развитие интеграционных процессов в региональных лесопромышленных комплексах: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)" / А.М. Корниенко. — Санкт-Петербург, 2009. — 20 с.

4. Мішенін Є.В. Еколого-економічні проблеми природокористування у лісовому ком-

плексі / За ред. д-ра екон. наук, акад. УЕАН Я.В. Ковалю. — Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД, 1998. — 272 с.

5. Мішеніна Г.А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.06 "Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища" / Г.А. Мішеніна. — Суми, 2010. — 20 с.

6. Мішеніна Г.А. Розвиток підприємництва та еколого-економічні проблеми господарювання / Г.А. Мішеніна // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка та менеджмент". — 2004. — № 8. — С. 202—209.

7. Проблеми модернізації лісоресурсної сфери в контексті просторового розвитку: Матеріали науково-практичної конференції 20 квітня 2007 р., м. Київ / За ред. Б.М. Данилишина; НАН України, РВПС України НАН України. — К.: РВПС України НАН України, 2007. — 239 с.

8. Соколов М.С. Управление развитием межотраслевых комплексов (на примере лесного сектора): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (теория управления экономическими системами)" / М.С. Соколов. — Москва, 2008. — 20 с.

9. Сорокин Д.А. Создание специализированных лесохозяйственных предприятий и их адаптация к системе управления лесным кластером Среднего Приангарья: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (промышленность))" / Д.А. Сорокин. — Москва, 2008. — 20 с.

10. Трипак В.В. Управление интеграционными процессами при формировании эффективного лесопромышленного комплекса региона: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (промышленность))" / В.В. Трипак. — Орел, 2006. — 20 с.

11. Шихалев В.В. Управление концентрацией производства в лесопромышленном комплексе многолесного района: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (промышленность))" / В.В. Шихалев. — Хабаровск, 2007. — 20 с.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2010 р.

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ:

— відомості про автора (авторів): ім'я, по батькові, прізвище, вчене звання, вчений ступінь, посада і місце роботи, службова і домашня адреси (з поштовим індексом), контактний телефон;

— УДК;

— назва статті мовою оригіналу та англійською мовою;

— коротка анотація (2—4 речення) мовою оригіналу та англійською мовою;

— ключові слова;

— текст статті повинен мати такі необхідні елементи: вступ (формулюється наукова проблема, ступінь її вивченості, актуальність тієї частини проблеми, якій присвячена стаття), постановка задачі (формулюються мета і методи дослідження), результати (викладається система доведень запропонованої гіпотези, обґрунтовуються наукові результати), висновки (вказується наукова новизна, теоретична і практична значущість результатів дослідження, перспективи подальших розробок з цієї теми). Розділи повинні бути виділені;

— обов'язковий список використаних джерел у кінці статті;

— обсяг статті — 12—25 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків);

— шрифти найпоширенішого типу, текстовий шрифт та шрифт формул повинні бути різними;

— ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у **чорно-білому** вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. До графіків та діаграм мають бути подані таблиці, на основі яких вони збудовані;

— разом із друкованою статтею треба подати її електронний варіант на CD носії або електронною поштою. Файл статті повинен бути збережений у форматі DOC для MS Word. Схеми, рисунки та фотографії слід записувати окремими графічними файлами форматів TIF, BMP, JPG, в імені яких зазначається номер ілюстрації у статті, наприклад pict 4.tif.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

Адреса редакції: 04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

для листування: 04112, м. Київ, а/с 61; economy_2008@ukr.net

Тел.: (044) 458-10-73, 223-26-28, 537-14-33